

ասպարեզը՝ քաղաքական տեսակետով՝ շատ բարձր պիտի ըլլար. ու թէև խաղաղութիւնը պատեւ, բազմէ աւելի գերազատ կը համարէր, բայց երբ հրախորնեցաւ հայրենիքի վառաքին համար մտնել գործօն բանակին մէջ, անիկներ ասպետական հողով գէն ի ձեռին դիմազարեց դարաւոր թշնամացը դէմ: Խաղաղական բանակին կորիցիւ մտնելուն՝ երբ առաջին խաղացի գոյաշկաւ կիրք աւտորիական հարուածներէն գետին կը տաւ պալէր, Ալֆրէդարտն էր որ անմիջապէս հաւարաւոր գնդակներուն մէջէն սուրալով, դրօշը կը կանգնէր պարտուած թշնամի բերդին վրայ: Արիւնուշտ ճակատներու մէջ՝ քաջութեան յայտնի ապացոյցներովն մինչև հարիւրապետութեան աստիճանի հասած ըլլալը լսելով՝ երբ կը պատրաստուէինք մատուցանել իրեն մեր բարեմաղթութեանց հաւաստիքը, մեր սրտին մորմոքն անկարագրելի եղաւ՝ ընդունելով իւր ծերունի կոմս Խուճճնոյ հօրմէն քաղիշեան հրատարակութիւն մը՝ յորում կը նկարագրուէր թէ ինչպէս aintante di campo Riccardos պատերազմի դաշտին վրայ ինկած էր իւր Ricordi գործարարին հետ, մայիս 25ին և մարմինները Ազուիլէյի եկեղեցւոյ մէջ թաղուած էին Յունիս 1ին:

Մեր յոյսը մեծ էր ստուգել այդ խոստանալից երիտասարդին վրայ, և որմէ պիտի սպասէինք ապագային՝ հայոց նպատաւոր հատորներ. սակայն յուսանալը՝ կը հնդուեց այժմ անհետացող հայաստեանի դամբանին վրայ մեր սրտաբոխ արցունքը և կը գետեղեց անմահութեան ծաղիկը:

Թեան, որով կրցած էր այդ կարեւոր վաւերաթղթերու պատկանելի հատորն ի լոյս ընծայել և անմահացնել իր անունը:

Այս հատորին վերնագիրն է, նախ՝ միւս համանուն հատորներուն նման՝ Recueil des Historiens des Croisades, իսկ յետոյ՝ իբրև երկրորդական տիպոս՝ Documents latins et français relatifs à l'Arménie, հրատարակուած է 1906ին, նոյնպէս Յրանսական կահառին ծախքերովը: Ալֆրէդ էշերն են 264 + 1038, իսկ բովանդակութիւնն է, բացի ընդարձակ ներածութեանէն, որ մեծ հմտութեամբ գրուած է,

I. Jean Dardel. — Chronique d'Arménie.
II. Hayton. — La Flor des estoires des parties d'Orient.

III. Brocardus. — Directorium ad passagium faciendum.

IV. Guillelmus Adae. — De modo saracenos extirpandi.

V. Daniel de Thaurisio. — Responsio ad errores impositos Hermenis.

VI. Les gestes des Chiprois.

Այս տեղեկութիւնները գետեղեցիք, ի յիշատակ հայաստէր և գիտնական Charles Kohlerի, որ ներկայ տարուան մարտի 28ին վաճառեւ ցաւ:

ԽՄԲ.

ՍՏԱՑՈՒԱԾ ԳՐԲԵՐ

Իրենք էր Զօրիւի հաւանքն Զիվիտալէ քաղաքին մէջ 1888ի Մայիս 3ին և 7 1917ի Մայիս 28ին:

CHARLES KOHLER

ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Իրենք էր բանասիրաց Յրանսական կահառին կողմէ հրատարակուած Recueil des Historiens des Croisades բազմահատոր աշխատութիւնը, որուն հայկական մասը ժամանակին յանձնուած էր E. Dulaurierի, որ 1865ին Documents Arméniensի առաջին հատորը հրատարակեց, միածաւ 124 + 855 էրեսներէ բաղկացած:

Documents Arméniensի երկրորդ հատորը մինչև վերջին ժամանակներս անտիպ մնացած էր. բայց վերջապէս գործը կահառին կողմէն յանձնեցաւ Բարիթի Ste-Geneviève մեծ գրատան մատենադարանապետ Ch. Kohlerի ձեռքը, որ զայն կարգի դնելու և հրատարակութեան տալու համար՝ հարկ տեսած էր բանասէր և պատմաբան Կ. Յ. Բասմաշեանի օժանդակու.

Բարիթու Հայ Ազգային Պատուիրակութիւնը ազնուութեամբ մեզ զրկած է հետեւել գրքերը և թերթերը.

— Rapport du Comité Américain de New York, sur les atrocités commises en Arménie. — Henri Durville, imprimeur, 23, rue Saint-Merri, Paris. 1915.

— Armenian Atrocities, the Murder of a Nation, by Arnold J. Toynbee. — Hodder and Stoughton, London, New York, Toronto. MCMXV.

— Les Massacres Arméniens par Arnold J. Toynbee, նախորդին ֆրանսերէն թարգմանութիւնը. — Librairie Payot et Cie, Lausanne, 1, Rue de Bourg, — Paris, 100 Bd. St-Germain.

— The Blackest Page of Modern History, Events in Armenia in 1915, by Herbert Adams Gibbons. — G. P. Putnam's Sons, New York and London, 1916.

— L'Arménie, par Anna Yervant Azarian. — H. Durville, 23, Rue St. Merri, Paris.

— L'Arménie qui agonise, par Joanny Bricaud. — Libr. Chacornac, 11, Quai St. Michel, 1916, prix 0,10.

— Quelques documents sur le sort des Arméniens en 1915, vendu au profit des victimes, fascicules II, III, publiés par le

տեղած է հայ աշխարհագրութեան և պատմութեան նկատմամբ, և յօդուածը 12 պատկերներով շահագրգռական դարձած է:

— Միևնոյն՝ հայոց մեծ բարերար օր. Ռօպինսոն յղած է մեզ 1916ի «khaki» առաջնակարգ ամսաթերթին փետրուարի պրակը, որուն 962է 974 էջերուն մէջ գեոեղած է հմուտից յօդուած մը ևս «Ճշմարտութիւնը Հայաստանի շուրջ» վերնագրի տակ: Սրտայոյզ ոճով կը պատմէ հայոցս անցեալ և ներկայ ժամանակներու մէջ կրած տառապանքները և արհաւիրքները, ճշնելով քաղաքակիրթ ազգերու օժանդակութիւնը հրաւիրել մեր ազգին փրկութեան համար: Յօդուածը կը բովանդակէ 13 հատ տեւսարաններ և հայ գէմքեր:

* * *

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԵՒ ՀԱՌԱՏՔ

Իտալացի մեծ հայրենասէր, մեծ գրագէտ, մեծ իմաստասէր Ն. Թոմմազէոյ իւր ամէն հետազոտութեանցը մէջ, իւր ամէն ձեռնարկներուն եւ կեանքի ամէն ելեւէջներու պահուն, զգացած եւ արտայայտած է առաքեալի հաստատարականութեամբ ու բնաստեղծի աւիւնով թէ «Հաւատքը անհրաժեշտ կարեւոր տարրն է՝ հիմարիտ եւ կատարեալ դաստիարակութեան»: Ինչքան որ առանց հաւատքի դաստիարակութիւնը՝ ցուրտ գիտութիւն, միտքի խնդրում եւ սկսածէ հմտութիւն որակեց:

Իւր գրութիւններէն քաղելով՝ ծաղկեփունջ մը կը հիւսենք մեր ազգին ուշիմ պատմիչներու յարմար, վստահ ըլլալով թէ առողջ դաստիարակութեան բոլոր գոլորդացումով պիտի համակէ անոնց սրտերը՝ որոնք վաղուան հայրենեան կենսատու տարիքը պիտի ձեւացնեն:

Ա

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՆԿԱՏՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԵՒ ՊԱՏՈՒՆԵՐՆԵՐ

1. — Երբեքն առաքինութեան տակ՝ կերբ, և մոլութեան տակ՝ առաքինութիւն ծածկուած կ'ըլլայ. երբեքն արտաքին երևոյթը հասարակ և պժգալի կը

թուի, սակայն ներքին վիճակը՝ ազնուական և պայծառ կը ցոլանայ:

Տղոց նկարագիրներու զաղտնիքին մէջ թափանցելով՝ զանոնք պէտք է լաւ ճանչնալ ու չափաւորել ամէն չափանշաններուն՝ զովեստի և պարսաւի, սիրոյ և ստեղծութեան, վասն զի չափազանցութիւնը թէ՛ անմտութիւն է և թէ՛ անիրաւութիւն:

Արտաքին գեղեցկութիւնը՝ բարոյականի զարգացմանով գեղեցկագոյն յօրինել. տրախեղծը իբրեւ գեղեցկութիւն չփայտայել՝ այլ զայն գեղեցկութեան առաջնորդել՝ նըպատակին սահմանեալ դիրքին հասցնելով: Ամէն բանի մէջ յաւերժական համաձայնութեան ներդաշնակութիւնը զգալի ընել:

2. — Ո՛վ որ անկարող է՝ կամեցողութենէ զուրկ է. և ո՛վ որ կրած չէ՝ զործ տեսնելու առակ չէ:

3. — Կեանքը անձնուրացութեան շղթայ մ'է. վիճակ մ'է յորում ինքն իւր անձին յաղթողը՝ երջանիկ է, մեծ մարդ է:

4. — Վախցի՛ր զովեստէ քան թէ պարսաւէ:

5. — Ինչ որ մարդու մտքն կ'անցնի՝ միշտ խօսելիք առարկայ չէ, այլ խօսելի է այն՝ ինչ որ լաւ մտածուած է:

6. — Առանց անկեղծութեան՝ համեստութիւն չէ՝ կարելի:

7. — Գաղտնածածուկ մի՛ ըլլաք. ապա թէ ո՛չ, բարբէն ալ չարբի կը փոխուի:

8. — Մեծ մարդկանց և մեծ չարագործներու շուրջը՝ առանձնութիւն կը պատէ:

9. — Զիս կը վտարէ՝ ո՛վ որ զիս իմ վրաս հակելու կարողութենէս կը զրկէ:

10. — Զարեաց բնաւ պէտք չէ գլուխ ծռել, անշուշտ կերպը կայ առանց ըմբոստութեան՝ կամակից չկարծուելու:

11. — Մարդս աւելի կը սխալի գուրիշը գէշ դատելուն մէջ՝ քան բարի: